

С. В. Перова, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

**РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ СФОРМОВАНОСТІ КЛЮЧОВИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

Перова С.В.

Результати моніторингу сформованості ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін

У статті подано та проаналізовано результати дослідження рівнів розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: ключові компетентності, модель, рівні.

Перова С.В.

Результаты мониторинга сформированности ключевых компетентностей будущих учителей-филологов при изучении социально-гуманитарных дисциплин

В статье представлены и проанализированы данные результатов исследования уровней развития ключевых компетентностей будущих учителей-филологов при изучении социально-гуманитарных дисциплин.

Ключевые слова: ключевые компетентности, модель, уровни.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В нашій країні сьогодні перед освітою висувуються нелегкі завдання. З одного боку, необхідно зберегти сильні сторони української освітньої системи, а з іншого – освіту необхідно зробити гнучкою та адаптованою для того, щоб вона в нових умовах відповідала запитам та інтересам особистості та одночасно зберегла свою роль як одного з основних факторів суспільного розвитку.

У світлі цього на початку ХХІ ст. українські науковці звернули увагу на праці зарубіжних авторів, в яких пропонувалося оцінювати результати навчання не у традиційних параметрах (знаннях, уміннях та навичках), а в

інтегрованих показниках – компетентностях. Компетентнісний підхід в освіті, у якому системоутворювальною освітньою метою визнають формування в молодого покоління здатності до ефективної дії, заснованої на загальнолюдських етичних нормах, сьогодні набуває в світі дедалі більшого поширення. Все це в повній мірі стосується професійної освіти з підготовки українського вчителя загалом та вчителя-філолога зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми реалізації компетентнісного підходу, визначення набору компетенцій / компетентностей знайшли відклик у роботах таких науковців, як Л. С. Ващенко, М. І. Жалдак, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, В. І. Байденко, І. О. Зимня, Ю. Г. Татур, А. В. Хуторський та ін. Серед останніх досліджень, присвячених особливостям підготовки майбутніх учителів-філологів, слід виділити роботи О. М. Семенов, І. В. Соколової, В. М. Швирки, О. А. Зубрової, Н. В. Дудник, Л. І. Йовенко. Однак проблема розвитку ключових компетентностей майбутнього вчителя-філолога у процесі вивчення саме соціально-гуманітарних дисциплін у ВНЗ спеціально не вивчалася, що обумовлено її недостатньою теоретичною розробкою, а звідси, й її недооцінкою в практиці підготовки спеціалістів зазначеного профілю.

Формулювання цілей статті. Таким чином, окреслене питання постає актуальним й надто на часі, що й визначає мету нашої роботи, яка фокусується навколо оцінки моніторингу сформованості ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно з трактовками українських учених, компетентність – це підхід до знань як інструменту розв'язання життєвих проблем, прийняття рішень у різних сферах життєдіяльності людини, це загальна здібність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, вихованню, інтеграції у простір соціальних і культурних

відношень, міжособистісної інтеграції та спілкування [1]. Поява нового результату освіти ні в якому випадку не передбачає відкидання старих, традиційних результатів. Навпаки, компетенція розглядається як певний інтегрований результат, який включає до свого складу всі традиційні результати освіти.

На основі врахування різних точок зору науковців щодо трактування поняття ключових компетентностей ми дійшли висновку, що в контексті нашого дослідження під цією категорією йдеться про системну сукупність суспільновизнаних знань, умінь, навичок, цінностей, які є результатом засвоєння майбутніми вчителями-філологами метапредметного змісту освіти. Ключові компетентності мають надпредметний і міждисциплінарний характер. Їх можна застосувати в різних сферах життєдіяльності людини.

Розвиток ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів є можливим завдяки моделюванню процесу, зумовленого методологічними підходами.

Ми пропонуємо модель розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах, яка є цілісним новоутворенням, яке складається з кількох компонентів (блоків).

Блок цілепокладання включає соціальне замовлення щодо якості підготовки майбутніх учителів-словесників; мету, завдання, теоретико-методологічну основу, принципи розвитку ключових компетентностей особистості.

Змістовний блок розглядає компонентний склад ключових компетентностей майбутніх філологів, знання, уміння, навички, на основі яких можливий розвиток ключових компетентностей; соціально-гуманітарні дисципліни, при вивченні яких відбувався цей розвиток.

Організаційний блок характеризує форми, методи та засоби, які використовуються для розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів.

Рівневий блок показує можливі рівні розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів, набуті під час навчання у ВНЗ. Результативний блок характеризує результат проведеної роботи, а також, при необхідності, корекцію, як окремих компонентів моделі, так і умов її успішного функціонування (рис. 1).

З метою перевірки дієвості моделі та системи методів формування ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка здійснено експериментальне дослідження. Для проведення експериментальної роботи було залучено студентів першого, другого курсу (67 осіб), які здобувають освіту за ОКР бакалавра.

За програмою експерименту було сформовано контрольну (37 осіб) та експериментальну (30 осіб) групи. До складу експериментальної групи увійшли студенти факультету української філології спеціальності «Українська мова та література». Контрольною була визначена група студентів факультету іноземних мов спеціальності «Англійська та російська мова та література». Умови викладання та вивчення соціально-гуманітарних дисциплін на цих факультетах не відрізняються, тому можемо говорити про дотримання принципу єдиної відмінності. Експериментальна робота проводилася в природних умовах навчального процесу.

Здійснивши аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури [1; 2; 3; 4], вивчення досвіду викладачів вищих навчальних закладів, що викладають соціально-гуманітарні дисципліни, ми можемо зазначити, що реалізація основних методичних підходів щодо оцінки ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів можлива завдяки використанню комплексу різноманітних та доступних у застосуванні об'єктивних та суб'єктивних методик, які мають неоднакову релевантність компонентам ключових компетентностей.

СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ: модернізація національної освіти в світлі Болонського процесу, Державна національна програма “Освіта: Україна XXI століття”, державна програма “Вчитель”, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті

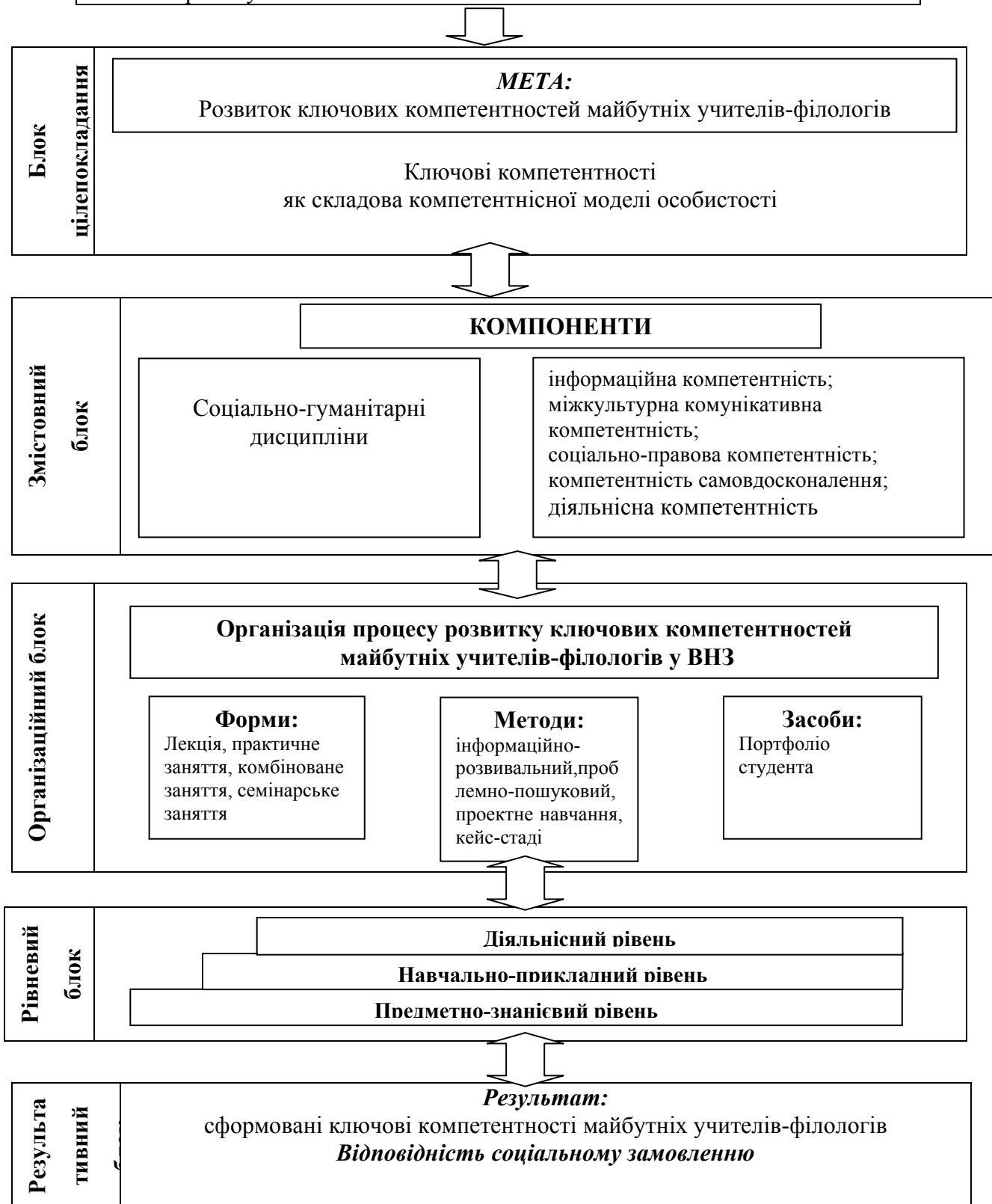

Рис. 1. Модель розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах.

При визначенні рівня розвитку ключових компетентностей ми використовували підхід кількісної обробки результатів діагностики О.О. Черепанової [5, с. 92-107]. Цей підхід дає можливість визначити відносний показник ключових компетентностей майбутніх філологів. Ми називаємо його коефіцієнтом розвитку ключових компетентностей ($K_{кл}$) та вираховуємо його за формулою:

$$K_{кл} = \frac{\text{Фактична кількість балів}}{\text{Максимально можлива кількість балів}} \times 100\% .$$

Відзначимо, що часто традиційна система підготовки вчителів-філологів у більшості випадків готує студента за традиційними методиками та технологіями, лише поширюючи їх знання та здійснюючи знайомство зі змінами у програмно-методичному забезпеченні, що підтверджено результатами опитування студентів та викладачів.

Наш підхід до досліджуваної проблеми полягає в тому, щоб розвиток ключових компетентностей учителя-філолога мав постійний та безперервний характер через такі компоненти навчальної діяльності, як самоосвіта, залучення до проблемно-пошукових, інноваційних методів навчання, складання власного портфоліо тощо.

У зв'язку з цим в рамках нашого дослідження на формувальному етапі особливу роль було відведено розробці та практичному втіленню змісту навчання з філософії, історії України та іноземної мови за професійним спрямуванням згідно із зазначеними компонентами.

Вважаючи навчальну діяльність при вивченні зазначених предметів найбільш повноцінною формою вдосконалення ключових компетентностей майбутніх філологів, ми передпосилуємо їй певні види навчальних занять, в процесі яких може здійснюватися розвиток цих компетентностей. Серед них: комбіновані практичні заняття, семінари; навчання за проектною технологією; складання власного портфоліо.

Такі заняття дозволяють «занурити» студентів у проблему розвитку ключових компетентностей особистості, оскільки вирішують такі важливі в контексті нашого дослідження завдання: формування у майбутніх учителів-філологів стійкого інтересу до дисциплін та зазначених видів роботи і бажання цим займатися; створення об'єктивних умов для розвитку вищого рівня їх ключових компетентностей; послідовна реалізація системно-цільового підходу до такого розвитку.

Згідно з логікою дослідно-експериментальної роботи було організовано спеціальне навчання з дисциплін «Філософія», «Історія України», «Англійська мова». Навчання з цих предметів у контрольній групі відбувалося за традиційною схемою.

Робота при проведенні експерименту виконувалася за безпосередньої участі автора дослідження або за його методичними рекомендаціями викладачами відповідних кафедр. Після її закінчення рівень розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів контрольної та експериментальної груп було визначено за допомогою індикаторного методу, запропонованого С.Г. Катаєвим, Ю.О. Лободою, О.А. Хомяковою [6, с. 71].

За визначеними індикаторами кожної з ключових компетентностей було утворену систему у вигляді банку питань. Відповіді на питання оцінювалися наступним чином: 0 – ні, не знаю, не володію, не вмію; 1 – так, знаю, володію, вмію, але недостатньо добре; 2 – так, знаю, вмію, володію досконало.

Після проведення анкетування, виходячи з оцінок індивідуальних значень індикаторів кожного студента, визначалися величини компетентностей як квадратний корінь із суми квадратів значень кожного індикатора, який до неї входить. Потім отримані значення компетентностей переводилися у десятибальну шкалу.

Оцінювання ключових компетентностей в цілому визначалося за процентним співвідношенням студентів, які знаходяться на кожному з рівнів розвитку ключових компетентностей на початку експерименту та наприкінці його.

Аналіз результатів дослідження подано в табл. 1, де $R_n, \%$ - кількість студентів, що досягла відповідного рівня, виражена у відсотках від загальної кількості студентів в групі, ІнфК – інформаційна компетентність, МКК – міжкультурна комунікативна компетентність, СПК – соціально-правова компетентність, КСД – компетентність самовдосконалення, Дк – діяльнісна компетентність.

Таблиця 1

**Результати експериментально-дослідної роботи
з формування ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів**

До початку експерименту							Наприкінці експерименту					
Рівень	Низький, $R_1, \%$		Середній $R_2, \%$		Високий, $R_3, \%$		Низький, $R_1, \%$		Середній $R_2, \%$		Високий, $R_3, \%$	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
ІнфК	80.9	76.	17.	20.	1.5	3.3	55.9	18.	36.7	53.	7.4	28.
		6	6	1				3		4		3
МКК	86.7	81.	11.	16.	1.5	1.6	57.3	28.	36.8	45.	5.9	26.
		6	8	8				3		1		6
СПК	88.8	78.	12.	16.	4.4	5	33.8	16.	45.7	50.	20.5	33.
		3	8	7				6		1		3
КСД	72.6	66.	27.	25.	8.8	8.4	35.2	11.	39.8	46.	25	41.
		6	5	2				6		6		6
Дк	69.2	68.	22	23.	8.8	8.4	32.3	8.3	42.6	45	25	46.
		3		3								7

Для визначення статистичної значущості підсумкового тестування використано критерій Пірсона χ^2 -квадрат, $p \leq 0,05$ (критичне значення $\chi^2 = 5,992$, статистичне значення $\chi^2 = 7, 21$).

Порівнявши отримані дані, можна стверджувати, що в контрольній та експериментальній групах показники рівнів розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів зросли. Зменшилися кількість студентів з низьким рівнем розвитку ключових компетентностей (з 67,6% до

41,1% – в контрольній групі, з 66,7% до 23,3% – в експериментальній). Кількість студентів, які на кінець експериментальної роботи мають середній рівень розвитку ключових компетентностей, змінилася з 25,1% до 47,1% для контрольної групи та з 17,1% до 56,7% для експериментальної групи. Помітна різниця у розбіжностях досягання високого рівня ключових компетентностей: так, кількість студентів у контрольній групі збільшилася з 7,3% до 11,8%, а в експериментальній групі – з 8,3% до 20%.

Кількість студентів, які мали низький рівень розвитку інформаційної компетентності на початку експерименту знизилася на 25% в контрольній групі та на 58,3% експериментальній групі. Середній рівень розвитку інформаційної компетентності піднявся на 19,1% та 33,3% відповідно. Високий рівень розвитку інформаційної компетентності студентів-словесників зріс на 5,9% у контрольній та на 25% в експериментальній групі.

Різниця в бік зменшення в результатах розвитку міжкультурної комунікативної компетентності складає 33,4% в КГ та 53,3% в ЕГ для низького рівня. Середній рівень розвитку міжкультурної комунікативної компетентності збільшився на 25% в КГ та на 28,3% в ЕГ. Кількість студентів з високим рівнем розвитку міжкультурної комунікативної компетентності зросла на 4,4% в КГ та на 25% в ЕГ.

Наявні зміни за показниками рівня розвитку соціально-правової компетентності: зниження на 50% та 61,7% кількості студентів з низьким рівнем; підвищення на 33,9% та 33,4% середнього рівня та на 16,1% й 28,3% високого рівня для контрольної та експериментальної групи відповідно.

Аналіз рівнів розвитку компетентності самовдосконалення показав прогрес у зменшенні кількості студентів з низьким рівнем на 32,4% та 55%; показники середнього рівня зросли на 16,3% та 21,6%, високого – на 16,2% та 33,2% для контрольної та експериментальної групи відповідно.

При порівнянні вхідних та вихідних даних дослідження виявилось зменшення кількості студентів з низьким рівнем розвитку діяльнісної компетентності на 36,9% та 60% для контрольної та експериментальної групи

відповідно. Середній рівень розвитку діяльнійної компетентності піднявся на 20,6% та 21,7% відповідно. Високий рівень розвитку діяльнійної компетентності студентів-словесників збільшився на 16,2% у контрольній та на 38,3% в експериментальній групі.

Результати експериментального навчання підтвердили достовірно значимі відмінності за всіма показниками на першому констатувальному етапі та на другому підсумковому етапі в контрольній та експериментальній групах, що свідчить про наявність позитивної динаміки в обох групах. Однак показники експериментальної групи перевищують показники контрольної групи, що, на нашу думку, свідчить про досягнення в цілому завдань дослідно-пошукової роботи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідження та його результати переконливо свідчать про ефективність розробленої та апробованої нами моделі розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів при вивченні дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Отримані результати значень якісно визначеного рівня засвоюваності ключових компетентностей майбутніх учителів філологів в контрольній та експериментальній групах доводять наші припущення про те, що традиційна схема викладання соціально-гуманітарних дисциплін у вищому навчальному закладі направлена в основному на пасивний теоретичний компонент і не відбиває сучасних тенденцій в освіті. Перспективою подальшої роботи, на нашу думку, є розробка та цілеспрямоване використання системи педагогічних засобів, які сприятимуть подальшому розвитку ключових компетентностей студентів ВНЗ.

Література

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики [Текст]/ Під заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : "К.І.С.", 2004. —112 с.

2. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті [Текст] / Сергій Федорович Клепко. – Полтава: ПОППО, 2006. – 328 с.

3. Семенов О.М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.04 / Семенов Олена Миколаївна. – К., 2005. – 476 с.

4. Методические рекомендации по проектированию оценочных средств для реализации многоуровневых образовательных программ ВПО при компетентностном подходе / В.А. Богословский, Е.В. Караваева, Е.Н. Ковтун, О.П. Мелехова, С.Е. Родионова, В.А.Тарлыков, А.А. Шехонин. – М.: Изд-во МГУ, 2007. – 148 с.

5. Черепанова О. А. Актуализация ключевых компетенций в содержании повышения квалификации педагогов дополнительного образования: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.08 / Черепанова Ольга Александровна. – Екатеринбург, 2007. – 195 с.

6. Катаев С. Г., Лобода Ю. О., Хомякова Е. А. Индикаторный метод оценивания компетенций / С. Г. Катаев, Ю. О. Лобода, Е. А. Хомякова // Вестник ТГПУ. – 2009. – Выпуск 11 (89). – С. 70-72.

Perova S.V.

The monitoring of the key competences' formation of the future teachers-philologists in the process of learning social and humanity subjects

The results of the monitoring of the key competences' formation of the future teachers-philologists in the process of learning social and humanity subjects is given and analyzed.

Key words: key competences, model, level.

Відомості про автора

Перова Світлана В'ячеславівна – аспірант Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Коло наукових інтересів: методика викладання іноземних мов за професійним спрямуванням, проблеми компетентнісно-орієнтованої освіти.